

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 10, 4 July 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA

Hakuia e Uli
NO KA MOOLELO O

KANA AME NIHEU

Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III

Me ka mahalo nui ia o Prof. Fred Beckley (Kahapula), Z. P. Kalokuokamalle, Kawika Malo Kupihea, Rev. H. B. Nalimu, Philip Luahiwa, James A. Iokepa, Rev. Wm. Kamau, ame Geo. P. K. Kalama.

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

Hoakaka

He kaao-keia e hoolauna aku ana i kekahi o na momi nani loa o ke au kahiko o ko Hawaii Paeaina, a ua noi ia na manao kokua o na Hawaii.

O na waa o Kana nona ka pule malalo iho, o Kau-me-elieli ia (a i ole Kau-me-elieli), (a i ole Kau-mea-elieli); ma ka wehe-wehe ana a na elemakule a H. B. Nalimu ame Keoki P. K. Kalama. Aia ma ka aina o Nalimu ma Piopio, Hilo, na aki o na waa o Kau-melieli. O Kau-mai-elieli ka inoa a kekahi poe.

Ua haawia keia mau waa kupua e Uli, ke kupunawahine o Kana ame Niheu, i ka makuakane o keia mau keiki i mea e kii aku ai i kana wahine ia Hina i lawe pio ia e ke 'lii o ka puu o Ha'upu ma Molokai e Ka-pepee-kauila.

E hookomo ana ka mea kakau i ka hoailona - no ke kauo ana

o ka leo, ame () no ke ko'iko'i
mawaena a maloko o na hua-
olelo.

1. E kii i ka waa!

2. E kii i ka waa!

Ua kalai mua ia he mau waa nu-
nui a i ka wa i kikoo ai na lima
o Kana ua poho ilalo. He waa
akua keia i loa i ka pule. Ua
ehia e kanaka maloko ae o ka
lepo i uka o Paliuli ma kahi nui
o ke anu. Ho'i na kanaka apau
a hapai na 'kua i na waa a hiki
i Kai-palaoa e pili ana i ka nu-
ku o ka muliwai o Walluku, Hi-
lo. O ka Paliuli o ke au kahiko
loa he aina ia mai ke kai ahiki
iuka, aole iloko o Pana-ewa wale
no. Ma Maunakea keia Paliuli.

Olelo aku la o Uli e kii i ka
waa, me he mea la ia hana mua
ia a huna ia iloko o ka lepō no
kekahi kumu.

O ka "waa" i manao nui ia
e kii ola o Hina.

3. I ko kupuna-wahine.

O Uli ola ke kupuna-wa-
hine o na 'kua, a o Hina kana
keiki.

4. Ia Hoa-nui i-ka-mapu

O Uli keia ma kekahi ano,
a ua pili pu ia Ka-pepee-kauila
ka hoa nui o Hina. He pili ohana
kekahi hoa nui.

O ke kaula mapu ola ke kaula
e huki ai ka waa. Kokua o Uli
i ka huki ana i ka waa. Pili ka
mapu i ka mapu ana o ke 'ala
ame ka mapuna hoe. Ka kekahi,
he huaolelo e pili ana i ka wa-
hine. Ua hoopili ka olelo "ma-
kuu" i ke kane.

5. Ia Hoa-nui i-ka-waa-lau

O Uli kela a o Ka-pepee-
kauila i loa nui i na wahine
(he lau wahine kekahi. Pili pu
no ia Hina.

He waa lau, he waa ia i okia,
kalalia, a kauoia. Ka kekahi he
lau waa ia e ku ana me kona
lau. Lau na uhane mana e kiai
ana i kela waa. Waa lau, he
waa lawai'a. Na ka lau e hoo-

pili ka i'a iuka o ka aina. Me ka
lau e au ai i ka moana. (Nalimu)

6. Ia Hoa-nui-wiliwili-waa

O Uli kela ame Ka-pepee-
kaulla. Ua nakila na kaula wi-
liwili i ke kaula pu (mapu) e
hoopololei ai ke kaulako ana i
ka waa. He manao pili kino ke-
kahi.

7. Ia Hoa-nui-hoonoho waa

Pili ia Uli kekahi, Ka-pe-
pee kekahi ame Hina kekahi.

"Ua hoonohola he mau kana-
ka akamai loa ma ka mapu a
mamua loa o ka piko o ke kaula.
Aia ia lakou ka pono o na pae
kauo waa." (Kaleka) Hoonoho o
Kapeepekaulla ia Hina ma ko-
na wahi. Hoonoho ka waa pae-
pae ka waa a pae, aole onioni
i ka wa e kalai ai, aole no hol
i ka wa e huki ai (Kalama).

8. Mau ka waa i Ha-lana-ku

Mau ka noho ana o Hina me ke
'Ia o Molokai.

E pili ana no kela i ka laau
koa waa e ku ana Hina. He lana
ku ia Hina. (Kaleka) E lana-ku
ana ka laau Hina. (Luahiwa).

He pule i ka amakua no ka
lana malkai ana o ka waa.
(Beckley). Lana-ku, hoonoho ka
waa i kela e lana ai, kahi e ku

ai. Ma'u ka waa a paa ke kaula
ma kahi o ka lana-ku. (Nalimu).

9. He waa ia-ko Hei wale

Hei wale ke 'lil o Ha'upu ia
Hina.

He waa iako hei wale. O ka
hei wale he olohelohe, he walho
wale iho no.

Ua hanala no i na waa kaukahi
ma ka iako mua ame ka iako
hope, a he wahi e kau ai kau
mau mea e makemake ai. (Ka-
loku).

He waa i hoohei ia, i loa-wale
mai (Nalimu).

He waa keia e hei wale ana i
ka eneml (Beckley).

10. Ho-ahu ka luahine i kela
waa.

Manao o Uli e kil ia Hina.

Pili ka huaolelo "luahine" ia. Pe-
le i kekahi manawa. Hooli na
mana apau iluna o kela waa i
mea e lanakila ai. Ua nui na
kupua e hoomana ana i kela
waa. wehewehe a Beckley).

Hoa-hu (loihl ka "a"), iako
i na mea a pau (Kuphea)
Hoa-hu, aole makemake, ola ke-
kahi manao (Kamau). Ua hoa-
ahu mua ia, ua hana mua ia e
na 'kua a huna iloko o ka lepo
ma Paliuli. (Kalama). Ho-ahu,
hoole mai, aole makemake e ho-
lo maluna o kela waa. (Nalimu).
Ho'ahu, aole makemake, (Ioke-
pa; Kaloku). O ka "waa" o ke
'lil o Haupu kai makemake ole
ia.

AOLE I PAU

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 11, 11 July 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA

Hakuia e Uli
NO KA MOOLELO O

KANA AME NIHEU

Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

11 E kii e kii e kii i ka waa

Ma ka olelo laula, o na waa o Kana keia. Ma ke kaona o Hina, ka makuahine o Kana me Niheu, i lawepioia e Ka-pepee-kaulla, ke alii o Haupu, Molokai, ola ka waa i makemake nui ia.

12 E kii ka waa kai mu a kai nalu.

O ke kai mu ola ke kai hohonu, kai pepehi, mawaho aku o ke kai nalu e polana ma ka aina. E pili ana i ka waa maoli, he waa kupua ia e hiki ai ke holo ma ka moana me ka piliikia ole.

O na huaolelo waa, moana, ame kai, ua hoopiliia i ke kaimamahine a wahine paha.

E nalu ana (noonoo ana) o Hina no kona ohana ma Hawaii. He waa kai mu he waa kahiko ia, he waa oolea ole. O ka waa kai-nalu (nalu kai) he waa apulu (waa kahiko)

13 A Hale-kou a Hale kanaka
O ka laau Kou he laau laa ia e like ia me ka hau, kauwila, ame ka milo. O ka Hale kou iloko o ka helau oia kahi laa loa, kahi i noonoo ai ke kahuna nui i ke akua. Ua hanaia na helau Hawaii ma kahi o na ulu kou (Pro. Beckley).

O ka hale o ke alii maluna o

Hauptu he hale laa ia.

O kekahi hale kou ola ka hale laa o ke kahuna maluna o ka pola o ka waa. Kou, aohe kanaka waiho wale iho no (Lualuhiwa). Aohe mea maluna iho, he olohelohē (Kaloku). Aole kanaka (Rev. H. P. Nalimu). Hale kanaka, he hale iloko o ka heiau kahi i noho ai a i mohai ai na kahuna malalo. O kekahi hale kanaka he hale ia kahi kanaka i noho ai.

Aia o Hina maluna o ka puu o Hauptu ke alii ame na kanaka.

14 A Hale-ohe a Hale-ola

Pili ka ohe i ka moku ana a me ka make ana. E make ana ke alii o Hauptu a e ola ana o Hina. Ua kaula ka ohe maluna ae o ka puka o kekahi hale i mea e kipaku aku ai i na uhanene ino, elike la me kekahi mea ma ke alo o ka luakini Kepani. Aole e hoopilikia mai ana na uhanene ino i na waa o Kana. (Prof. Beckley).

O na waa kaulua nui ua uhi ia i ka pola aneane elua hapa-kolu. Aia malalo o ka pola he holopapa ohe kahi o na mea hoholo waa (navigators) e moe ai, a ua hanaia i na ohe like ole ma ka loa i oki hapa a hapahapa paha. O kahi ma ka mua o ka pola ua hookaawaleia iho na mea hoholo waa (navigator). Mahope iho ua kukuluia he hale ohe no ke alii wahine a i ole alii kane. Ua kapiliia he kaupoku me na ohe nunui i hui pua me na ohe lili, a ua hanaia na aoao i ka ohe. He puka huinaha malalo ma ke alo o ka hale. O na pou ma na kihi eha ame na pou e ae ua hanaia i ka ahakea a milo paha. I kekahi manawa he moena lauhala a i ole launiu makali e hoomalu ai ke alii. (David Malo Kupihea).

Ua hanaia i ka ohe ma ka pola o na waa, a ua hanaia i hale maluna o ka holopapa ohe no

ka mama o ka laau ohe (Z. P. Kalokuokamalle).

15 A kuaunani o Lei-pe

O Haupu ka puu ma ke kua
o ka honu (ana, iwi ma ke kua).

O ka lei he mea i makemake
nui ia (Geo. P. K. Kalama).

O ka lei ola kahi i hikili al
ma ka makuu o ka pe ola ka Ihu
mamua o ka makuu (Rev. H. P.
Nalimu).

Hina-pe, kaniaka pafupaiu
(Nalimu).

E pili ana no keia no na waa
i kanuia iloko o ka lepo ma kua-
una me he mea make ia (Kalo-
ku).

Lei-pe, ua pepe. (Nalimu).

AOLE I PAU

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 12, 18 July 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV
A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA

Hakuia e Uli
NO KA MOOLELO O

KANA AME NIHEU

Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

16. A ka he maia—hiki

E hiki mai ana o Kana i kahi
e make ai ke alii o Haupū, a e
make ana oia i ka mana o ka
waa kupua o Kana (Kahapula).

O ka maia he hoallona ia o ka
poino (Nalimu).

17. A ka-holo-moemoe-a—

O ka holo he holo waa ia ka-
hi e walho ai ka moemoe, oia hoi
he kupapa'u ma ka olelo kahl-
ko (Nalimu)

No na holo ana no keia malu-
na o na waa, a ina he hana ano
nui a ke kahuna, e olelo aku ana
oia no na poe apau, aole e wa-
laau nui, a e hoomoemoe ana ia
no ka lohe aku i kekahi leo mai
na aumakua mai. (Kaloku)

Ua holo ke alii o Haupū me
Hina a noho pu me ia ma ka
maluhia (Kahapula).

Moemoe, he moemoe e kauo
ai i kekahi mea (sledge), a hiki
no ke kapa aku i ka papa holua
he moemoe. James Iokepa.

18. O ka waa kapipi mai i ka
la-i.

Holo mama loa na waa no ka
mama i ka manawa makani ole.
Hoao na manu kiai e hanalepo
maluna o ka lauoho kapu o Ni-
heu (Kahapula).

Ma ke kapipi mai iwaho. Ka-
pili mai i ka mea hewa ole oia

ka la-l. Kapipi, kapilipili. (Nalimu, Luahiwa)

Lele ke ehukai i ka malle no ka holo loa o ka waa (Rev. Kamau).

Ke moe nei o Hina me ke ali o Haupu me ka manao ole i ka ino e hiki mai ana.

19. O ka waa ekepue i ka la'i.

Ekepue, ho-ekepue, noho kulou no ka holo mama ana o ka waa (Iokepa).

Aohe hana a na kanaka maluna o na waa no ka mana o la waa (Kamau).

Ua ho-ekepue ia ka waa iloko o ka lepo, noho malle (Kalama).

Waa ekepue, kanaka noho malle me he mea la ua hewa ole (Nalimu).

20. O ka waa ka-moe wai i ka la'i lana malle ka wai; pela kela kanaka "hewa ole" (Nalimu).

Hio ke kila o ka waa me he mea la he makani nui.

Ka-moe ka waa, holo loa ka waa. Pi'o ke kai mamua, hali ma ka aoao, hali mahope.

Moe-ka-wai, a i ole ka-moe wai, nui loa ka holo.

Moe ka-wai, a i ole ka-moe, hiamoe mau loa (Phillip Luahiwa).

Ka-moe aku nei ka holo ana, aole wikiwiki. Maanei iho nei oia i ka-moe aku nei (hele mai ka, niau iho nei, aole wikiwiki). Ka-moe aku la ka hele ana. (Mrs. Rev. Kamau)

21. O ka waa Mauna-kea i ka la'i.

Ua keokeo ka lauoho o Hina no ka lohi o kona noho ana me ke ali o Haupu.

Ua loa ka waa ma Mauna-kea. No ka hikiwawe o ka holo ana o ka waa ua ku'i i na nalu nui kohu mauna, a lele ae ia ke ehu (Beckley).

O Mauna-kea ka mauna nui loa o ka Pakipika, a nolalla he mea hiki naha ke hoopihi me Ka

mea ika pana ke hoopu me ka
-pepee-kauia. Nui kela waa ko-
hu mauna. (Kamau)

22. O ka waa olopu—i ka la'i

Ae aku la o Hina i ka hana
hoolopolpo a ke alii a Haupu, ho-
lo loa ka waa uokō o na nalu
nui, a uwi na nalu (Beckley)

He nui kela ano waa mai ho-
pe mai a hiki i ka ihu o ka waa
(Kaloku). Olopu, pii maluna iho
malalo. Waa olopu, waa uhaui,
uhau-pu, hahau i ka ale, uhau-
pu i ka ale no ka holo ikaika loa.

Ina hōe wale no kanaka aole
uhau ka waa, holo pololei wale
no (Luahiwa).

Olopu, hapaila ka waa e ke
kai, e ka ale ohu. Inu i ka wai
ola kekahi manao (Kamau, Io-
kepa)

23. O ka waa moku Halli i ka
la'i

Lilo Hina i ke alii, e like la
me ka aina halli ka mana kaa-
puniāo-kela waa kupua (Beck-
ley).

Moku-halli, he akua no ka poe
kalai waa (Kupihea).

Hana maikai kahi e waiho ai
ka waa (Nallimu).

Halli, moe wale no elike me

Mrs. Ben Akai 3.00

E. Lono 1.25

J. S. Wilmington 1.25

Kea Kaehanui 2.00

ka moena. La'i pu. pohu. (Lua-
hiwa.

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 13, 25 July 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV
A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

O ka waa moku hali i he waa
ia aole i pena ia i ke pena ele-
ele (Kaloku).

24. O ka waa nanahu i kuhl-
kuhi i ka la-i: O Hina ke kumu
o ke kuhi ana o ka ihu o ka waa
i Haupu no ke kaua (nanahu)
i ka manawa i manao ole ia
(la'i) (Beckley)

O ke oki ana a ke kai ma ka
ihu o ka waa oia ka nanahu.
(Kupihua) nanahu 'ele'ele. (Na-
limu); hele no imua me ka ma-
ka'u ole i ke kai.

25. O ka waa ala e ai ke kaa
o ka aha.

E nui mai ana ka weliweli o
ke kaua a aole e lanakila me
ka ikaika ole o ke kaua ana.

O ka aha oia na uhane mana
iloko o ka waa kekahi; oia ke
kaula o ke ola.

Ai, hoopau iloko o ke kaua
ana.

E pii ana o Kana me kona ki-
no holookoa. (Beckley)

Ina polokeloke (halokeloke) ka
hauhoa ana e moku ana ke kaa.
(Kaloku).

O ka aha he pule ko'iko'i loa
ia, ikaika loa elike ia me he
kaula ia. (mea kakau).

Kaa, oia ka loa ana, ke kaa
ana o ka aha malua o ka iako.
ka nakikiki ana o ka waa (Na-

limu).

Kukaa aha, pule ia Ka-pepee-kauila. (Iokepa).

26. O ka waa a ke kahuna wahine.

27. A laa nei la—e.

Ua laa kela waa kupua. Ua kila ke kupunawahine, he uha-ne kupuna e kokua mai nei i kela mau moopuna.

O Le'a paha ka mea laa. (Beckley)

Laahia na mea apau. Pili ia Uli. (Luahiwa)

O Le'a no ke kahuna wahine. (Kaloku)

28. E ku nei la ilalo o Hana.

Ua kiekie o Hana maluna ae o ka waa. Ua hanala ka waa, ua makaukau. Hana (kauo ka a mua), makahia'a. (Beckley)

He "lani haahaa" ko Hana. Aole helelei ka ua lani haahaa mai-luna loa mai. Hoen, hoakoakoa mai (Luahiwa)

Aia na waa malalo o ka iepo, a ua kapaia ko laua wahi o Hana no ka hanala ana o na waa malaila (Kaloku)

Holo i Hana, Maui, alaila, i Molokai (Kuphea)

29. Ku ilalo o Hana u'i, hoen, i ka inoa (aole hoen). Ua makaukau e hana i na hana i kauohala. Koe ka inoa o ka waa (Beckley).

Hoen i ka inoa o ka mea nona kela mele (Nalimu).

30. O kela mau waa o Kau-mai-elieli.

Elieli, ano like me amama, oialo. Pili i ka maikai ame ka nani ame ka lili nui e kil i ka ma-kuahine aloha i makemake nui ia. (Beckley)

Aole i nan

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 14, 1 August 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA

Hakuia e Uli
NO KA MOOLELO O
KANA AME NIHEU

Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III

Kakauia mai e Theodore Kelsey.

O ka waa moku hali he waa
la aole i pena la i ke pena ele-
ele (Kaloku).

24. O ka waa nanahu i kuhl-
kuhi i ka la-i: O Hina ke kumu
o ke kuh ana o ka ihu o ka waa
i Haupu no ke kaua (nanahu)
i ka manawa i manao ole ia
(la'i) (Beckley)

O ke oki ana a ke kai ma ka
ihu o ka waa ola ka nanahu.
(Kupihua) nanahu 'ele'ele. (Na-
limu); hele no imua me ka ma-
ka'u ole i ke kai.

25. O ka waa ala e ai ke kaa
o ka aha.

E nui mai ana ka wellwell o
ke kaua a aole e lanakila me
ka ikaika ole o ke kaua ana.

O ka aha ola na uhane mana
loko o ka waa kekahi; ola ke
kaula o ke ola.

Ai, hoopau iloko o ke kaua
ana.

E pii ana o Kana me kona ki-
no holookoa. (Beckley)

Ina polokeloke (halokeloke) ka
hauhoa ana e moku ana ke kaa.
(Kaloku).

O ka aha he pule ko'iko'i loa
ia, ikaika loa elike la me he
kaula la. (mea kakau).

Kaa, ola ka hoa ana, ke kaa
ana o ka aha maluna o ka iako,
ka nakiiki ana o ka waa (Na-
limu).

Kukaa aha, pule la Ka-pepee-

kaulla. (Iokepa).

26. O ka waa a ke kahuna wahine.

27. A laa nei la—e.

Ua laa keia waa kupua. Ua kllia ke kupunawahine, he uha-ne kupuna e kokua mai nei i keia mau moopuna.

O Le'a paha ka mea laa. (Beckley)

Laahia na mea apau. Pili ia Uli. (Luahiwa)

O Le'a no ke kahuna wahine. (Kaloku)

28. E ku nei la ilalo o Hana.

Ua kiekie o Hana maluna ae o ka waa. Ua hanala ka waa, ua makaukau. Hana (kauo ka a mua), makahia'a. (Beckley)

He "lani haahaa" ko Hana. Aole helelei ka ua lani haahaa maluna loa mai. Hoen, hoakoakoa mai (Luahiwa)

Aia na waa malalo o ka lepo, a ua kapala ko laua wahi o Hana no ka hanala ana o na waa malaila (Kaloku)

Holo i Hana, Maui, alaila i Molokai (Kupihea)

29. Ku ilalo o Hana u'i, hoen, i ka inoa (aole hoen). Ua makaukau e hana i na hana i kauohala. Koe ka inoa o ka waa (Beckley).

Hoen i ka inoa o ka mea nona keia mele (Nallimu).

30. O keia mau waa o Kau-mai-elieli.

Elieli, ano like me amama, ofalo. Pili i ka malkal ame ka nani ame ka lili nui e kil i ka makuahine aloha i makemake nui la. (Beckley)

Aole i pau

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 15, 8 August 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III. [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III

Kakauia mai e Theodore Kelsey.

Ua noi ia na manao o ka lehu-
lehu.

31. O Ke aka-milo ia' ke ama
No ka hikiwawe loa o ka holo
ana o na waa kaulua ua like loa
ke ama me he puhī la (milo, wi-
li). He oni'oni'o eleele wale no
kai ike ia maloko o ke kai me he
aka ala. (Ka-ha-pula—Professor
Beckley)

I kekahi manawa he laau milo
ke ama. (George P. K. Kaiama).

Milo, mimilo, aole hiki ola, he
ma'i milo. Ina ua kanu ia ka
milo o kahī o ka hale e hiki
mai ana ka polno i ka mea nona
ka hale. He make ka palena.

Milo mau ka ma'i a hiki i kona
hope loa. Milo, he wili kekahi.

Ua pepehi ia na kamaiki iloko
o ka opu e ka laau milo. Mai ia
Kane-milo-hai mai ka inoa o ka
milo. O ke a'a o ka milo oia
kekahi a'a maikai loa o na ka-
maiki no ka ea huna (aole ike
ia), ea manawa (wela ma ka mi-
no o ke poo), ea ma lae (ma na
wahi a pau loa), ea makaha (o-
ia hoi ea puhī, pau ke aho), a
me na ea e ae a pau loa.

Holoi a maikai elima a'a milo,
kopekope i ka ili, oki i ka i'o, ku-
'i a wali, kanānā iloko o ka welu,
uwi ma ka poho me ka alaala
hee hookahi i lawalu ia i ka la-i

a mo'a maikai, a me hookahi a-
pana niu (elua iniha a hooka-
hi iniha) i kaula'i ia i ka la a
maloo a i pulehu ia maluna o ka
nanahu a papaa loa. Pahupa-
hu mua i ka alaala a wali i ke
kauila ula (elua ano kauila, o ke
kauila keokeo aole oia maikai),
a hui pu me ka niu i anai ia ma-
luna o ka pohaku ala palahala-
ha eha manawa ma kela a me
keia aoao. (O ka ili o ke kauila
ula ua malama ia, a puhi ia i ke
ahi a lehu, a hamo i ke alelo.)

Hana'i i ke kamaiki i ka wa
kakahiaka no elima la. Kuhi-
kuhi ka po ia'u; aole mai na
makua mai keia. (Philip Luahi-
wa.)

Ke aka (a i ole ka aka) laau,
ke aka laalaau. Ke aka milo
paha. He laau e hui ai na waa,
he laau milo ia. (Kupihua)

Ua pau na hoakaka kokua nui
o ka loea kahuna kalaiwaa ka-
hiko o ka pali kapu o Keoua, o
Z. P. Kalokuokamaile. E ma-
naolana kakou no kana kokua
waiwai loa mahope aku.

O ke aka milo oia ka hoailona
o ka make o ke 'Ili o Haupu.

Pili paha ke ama i kona poe
koa. O ke ama oia ka mea e
kahuli ole ai ka waa, ina he waa
kaukahi.

32. O Halau-loa ka—iwi-
ka'ele.

Ua like o Haupu me he halau
loihi a kiekie. O ka'ele ka hoo-
pokole ana o ka huaolelo kaalele
(kalele), a pili ina aoao i hui ma
ka iwi. Pili ka huaolelo ko'ele
malalo (manao o Ka-ha-pula).

Iwi-ka'ele, malalo pono o ka
waa (keel) (James Anania Io-
kepa).

Pili Halau-loa i ka loihi loa o
ka waa. Nui na aumakua o ka
wahine mana o Uli (Luahiwa).

He ano kialoa keia mau waa:
he huina malalo; aole po'ai ma-
lalo e like la me ka waa numaia

(The sides of the kialoa meet at an angle at the bottom, which serve as a keel. The pumaia canoe has a rounded bottom.

The end of the bow of the kialoa is straight and descends at an angle of perhaps about forty five degrees. The bow of the pumaia forms a long curve.

The large, wide peleleu for holding many warriors has a flatter bottom and a less curving bow (like a life-boat bow) than the pumaia. (Kupikea

O ka ihu o ka waa ka halau kahi e moe loa ai ke kanaka make a lilo i iwi wale no. Pili ka ele i ka elena i kekahi manawa, oia ka elemakule loa a i ole ke kupuna i hala. (Manao a ka mea kakau)

33. O Luu-i-ke-kai ka holo ana.

Hohonu i ke kai ke kumu o Haupu, a kiekie no hoi (Ka-hapula).

Luu i ka nalu. (Kalama)

He aumakua paha keia e hoo-pakele ana i na waa i ka manawa e luu ai na ihu ilalo. E hiki mai ana ka luuluu a me ka poikai, mea awaawa. Moe ke lihi la Hina paha kekahi. Lele na piliia (kai, mea awaawa). Mo-koa auhee iloko o ke kai, mea kakau.

AOLE I PAU

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 16, 15 August 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

**HE MELE PULE NO NA
WAA A KANA
Hakuia e Uli
NO KA MOOLELO O
KANA AME NIHEU
Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III**

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

Ua noi la na manao o ka lehu-
lehu.

34. O Aukuu—i-ka-lani ka—
uhi (ka—ihu ka pololei)

Holo haaheo na waa me na i-
hu iluna e like la me he mau au-
kuu kiai ala e imi ana i ka i'a.

He mau kiai manu maluna o
ka puu kiekie o Haupu. (Ka-ha-
pula)

Aole iho ka ihu o na waa ma-
lalo o ke kai. (Iokepa)

Kiekie ka a'i o ka aukuu. (Ka-
lama)

Kokoke loa i ka aina, nana i-
luna. Niao o ka waa, ihu o ka
waa, elua inoa. (Luahiwa)

Ku iluna na ihu a malie ka
holo ana. (Kuplhea)

I kekahi manawa hoopili na
kupuna i na huaolelo ihu a me
lani ma ke kino. O ka maka-
ala a me ke kiai ka manao nui
maanei: (mea kakau)

35. E—amo la ka hope—iluna
Ua kiekie iluna na kahi elua
o na waa. O Hina ua lawe la
iluna. (Ka-ha-pula)

Hapai iluna ka hope o ka waa.
(Nalimu)

Aia a lanakila o Kana e pii
ana kona kino a me na mea a
pau o ka waa iluna o ka puu.
(mea kakau)

36. O Kau—a-lupe ka momoa
He mau kauwa klai maluna o
ka puu, a e hopu ana o Kana ia
lakou me he mau moa ala e hia-
moe ana. (Ka-ha-pula)

Kau—a-lupe, e hapai maluna
o ka poohiwi me he kanaka ala
e hiki ole ai ke hele. O ka mo-
moa he wahi ia e paa ai ka lima.

Ua nui ke kaumaha o ke kino
o Kana ke hapai i na waa (Ia-
kepa)

Kau—a-lupe, nui na kanaka
e huki ana i ka waa.

Momoa, o hope maloko o ka
waa mahope o ka noho ana o ke
kanaka. (Kalama).

Kau—a-lupe, hopu ia oe a a-
lakai me he kanaka nawaliwali
ala. Ona oe ma ke alanui ke-
kahi. (Luahiwa).

Kau—a-lupe, he hapai ana i
ka waa, i ka manele. Hapai
kaualupe ae kakou i ke Ili. (Na-
limu).

Kau—a-lupe, holo newa me he
lupe ala ma kela a me kela aoao.

Momoa, kahi a ka mea hooke-

le waa e noho ai. Nana e ala-
kai pololei i ka waa. (Kupihea).

37. O Pili-aama ka moo ma-
waho. O ka moo o ka waa he
laau i hoopili ia maluna o ka ao-
ao. O ka moo holoholona he
mea ia e maka'u nui ai. Ua
pono ia Kana a me Niheu e pili
maluna o kahi kiekie me he
mau papa'i aama ala e pili ana
i ka pohaku. O ka waa ola o
Haupu a me Hina maluna. (Ka-
ha-pula).

Pili aama, ka aama e pili ana
i ka pohaku i ke ka'e pali. Pili
i ka pali o ka waa, owaho o ka
opu o ka waa.

Pele o ka waa (aole ka pali
kela) ola kahi maloko o ka opu
o ka waa. O waho ola ka opu
o ka waa e huake ana. Moo
mawaho, moo o ka waa ma ka
akau. O ka moo maloko ma ka
lako. (Nalimu).

Pili aama i ka aama ana o ka
lima kekahi. Pili ka moo i ka
moopuna a me ke keiki kekahi.
E pili ae ana o Kana a me Niheu,
na keiki a Hina, me he mau aa-
ma ala e kii i ko lakou makua-
hine. (mea kakau).

38. O Lele—ia-manu ka laau
—ihu.

Elua manu waa e lele ana a
e alakai ana e like la me he ma-
u manu e alakai ana i mau ma-
nu. E malama loa i na manu
kiai maluna o ka puu! (Ka-ha-
pula).

Lele—ia-manu, kahi e lele ai
ka manu. (Nalimu).

Lele—ia-manu, holop mama
loa ka waa me he manu ala.

Laau—ihu, kahi i hoopaa ia ai
ke kaula hii (fore-stay) (olelo
Oahu). Hii, e hoopaa ke ku
ana o ke kia. Laau ihu, rod a-
cross the end of the bow just
back) of the manu. (Kupihia).

Ua like me ka eheu o ka manu.
I kekahi manawa ua kapa ia
ka wahine he manu. Ua like
la ka pa-u me na eheu. (Luahi-
wa).

39. O Kupa-ke'i ka laau hope
Maluna na manu kiai, a mala-
lo ka honu e hapa ana i ka puu.
(Ka-ha-pula)

Kupa, oia kahi e kau ai ke kua
iako maluna o ke ama. Ke'i,
oia kela wahi o ke kua iako i ho-
opaa ia i ke kaula. Laau hope,
oia ke kua iako o hope. (Luahi-
wa).

Laau hope, kahi e hoopaa ai
ke aho lawaia malalo o ka nuku
manu. (An arching stick with
notches in the ends is bound
horizontally with olona cord to
two "ears" (pepeiao) pierced
with holes in the end of the
bow. (Kupihia).

Ku'pa-kee, mea keekee e ku'pa
ai. Elua laau hoopili ia o hope
a kau iluna o ka waa, he kaula
aho e hoopaa ai. Pela no na la-
au mua a me na laau moo, me

ka aha.

Pili ka laau hope i ka moamoa o ka waa. Pili na laau i ka lhu o ka waa. O ke kuapo'i maluna iho o na laaulhu; o ke kua-lako mai, oia ka noho ana o ke kanaka mua oia ka lawaia, o ke kanaka mahope iho ona oia ke ka-liu. O ka hoe uli (mea hookele) ke kolu. No ka lawaia opelu keia. (Nalimu).

Kupa-ai-kee, he aumakua o ka poe kalaiwaa; he ko'i will e ku pu ai maloko o ka waa. (Io-kepa).

Ua kekce ka hana a ke 'lii o Haupu. Oia ka mea e kii ai mahope aku o Hina. (mea kakau).

40. O Poo-kai-waho ka hoowahawaha.

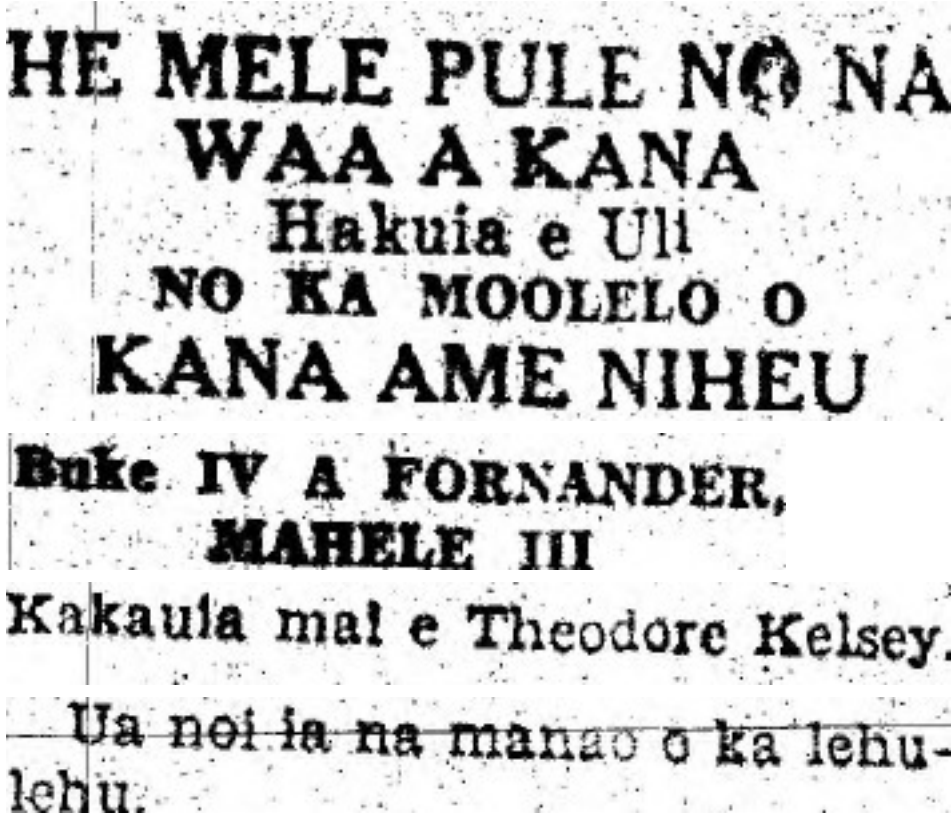
Hemo iwaho ke ama; mamao ke ama mai ka waa aku. Ka hoowahawaha oia ka opu o ke ama. Hoowahawaha, mahele ke kai ma'o a maanei; ka-wahawaha ke kai ma ka opu o ke ama. (kawahawaha, ua hoowahawaha ia ke kakai pali). (Luhewa).

Pili ka hoowahawaha i ka hoowahawaha. Poo, na poo o ke ama. Ua oi iki aku ka mamao o ka iako hope mai ka waa aku.

Ua pono ia Niheu a me Kana e makaala loa o haule ka lepo a na mahu kupua maluna o ko laua mau poo kapu e hoopau ia ai ko laua mana. (Ka-ha-pula).

E hoomau ia.

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 17, 22 August 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA Hakuia e Uli NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

41. O-Peheu ka pepeiao.

Ua pono ia Kana ame Niheu e malama loa ina olelo a'o a pau loa a Uli i hookomo ai iloko o ko laua pepeiao, o komo laua iloko o ka pilikia. Peheu, prominent, substantial. (Ka-ha-pula).

Peheu, pehu (James A. Ioke pa), mea pehu (Rev. H. B. Nalimu); nui, pu'ipu'i (Philip Lualiwa). Peheu, ke ano o ka nakiikii ana o ke kupa-kaa (kupa-kee), he laau i ka pepeiao. Peheu mai oe a hi'a aku. (O Kupa-ke'i ka laau hope. Lalani 39.??)

Laau hope, kahi e hikii ai ke aho lawala me ka hope o ka waa

Aia kela laau kee a pokole malalo o ka nuku o ka manu. (David Malo Kupihea)

Pili ka "heu" ia Niheu paha. (mea kakau).

42. O Pu-kokee ka pua.

Hokq o ka olelo, aohe pu ko momona ua pili ka pu ko (opu ko) i ke kanaka ikalka, ma ka manao o ka mea kakau. Aia maluna o ka pola ke kino o ke keiki (pua) a Hina, a ua kekee kona kino loihi i owili ia (pu ia), wrapped up. Ka-ha-pula). O ka opu nui hakahaka o ka waa he pula).

Ua moe o Kana ia Uli la ma kahi o ka ai.

Opu kokee, opu nui mawaena o ka waa. Pua? Pu'a paha. (Lualuiwa).

O ka apua o ka waa oia ka moamo. O kahi mahope o kahi i nakiikii ia ai ka wahi i'a he apua ia. (Nalimu).

Pu, he hipuu. Kokee, oia ka
wili ana o ke kaula e loa mai
ai ka hipuu. (Kupihua).

43. O Makili-hao-hao-i-ka-lani
ke meke.

O ke meke (umeke, kahi o ka
ai) kahi i hoahua ai ka ai, ala
ma ka ihu o ka waa. Aole nui
o ka ai malaila (makili, haki o
ke kowa). Ala ka ai i ka lani,
maluna o Haupu. Aole e h'u'u
ka manawa kua, a nolaila aohe
ai maluna o ka waa. Hao-hao,
hookomo ka ai maloko o ke me-
ke a hemo ae iwaho. Hahao,
hoopiha ka opu i ka ai. (Ka-ha-
pua).

Makili, pili loa (tight connet-
ion) e like la me na piko kaula
i hikiiki la; e like la me ka pili
ana o ke kai me ke kukulu o ka
lani. Makili no hoi ka hana ana
(finely finished as a fancy knot)

Meke, pili paa a puni?

Ua meke Kahiki-ku me Kah-
moe. (pili ka lani me ka mo-
ana). Meki, kahi pi'o malalo o
ka waa e pili ana me ka iwi-ka-
ele.

Hao-hao ka lani, aohe kau ao,
ua malie. (Kupihua).

Ke meki, wahi ana uuku (he
puka maluna o kekahi ana, oia
kekahi. (mea kakau).

Makili, hamama a hiki la oe
ke nana maloko. Hihio iho wau
e moe. Lohe i ka leo; makili ko'u
maka. Hao-hao, lalau i na mea
a pau a lawe ae. (Iokepa).

Hao-hao, ohi na mea a pau
maloko o ka waa.

Makili (hoolohi ka 'a'), hol-
hoi mauka ma ka hale, aole nae
olelo makili i ka hale. (Ua hoo-
pokele ia ka hoopuka ana o ka
'a' o ka makili i wehewehe mua
ia).

Hao i ka wai a ka mawaho.
(oia kekahi olelo).

Ke meke, ka lua o ka waa.
(Luahua).

44. O Kaina-kahi ke ka.

Ua hoonoho ia kekahi uhane
kokua ma kela a me kela wahi
o ka waa. (Ka-ha-pula).

Kaina (hoopuka pokole ka 'a')
ki'oe, kai mai ('a' pokole ma ka
hoopuka ana);* hele ka huakai,
oia kekahi. (Luahiwa).

Kaina, ka Iokepa ua lolhi ka
'a' ma ka hoopuka ana.

Kaina-llu, kaina wai (mama
Kaina, kahi e kiola ai ka llu
o ka waa. (Nalimu).

45. O Kiai-i-ka-lani ka llu.

No ka maikai o ka holo ana
o ka waa hiki oe ke nana i ke
aka o ka lani maluna o ka llu.
(Ka-ha-pula).

Hiki ke nana i na aka o na
manu kiai o Haupu. (mea ka-
kau).

46. O Ku-anuenue ka iako mua.

O ke ehu kai e lele ana ma ka
ihu o ka waa oia ke kumu o ke
anuenue. O ke anuenue, oia ke
alahale o na Akua. Na ka uhane
mana o ka iako i haawi mai ai i
ka ikai e pii maluna o Haupu.
(Ka-ha-pula)

No ka aina ke anuenue. E na-
na ana ka mea hookele waa i ke
anuenue maluna o ka iako.
(David Malo Kupihea).

47. O Hauhia-kaa ka lanalana.

O ka manao o kela lanalana
oia ka hoopaa ana. E hoopaa ia
ana ke Ili o Haupu a me kona
mau koa a me na kiai manu a
me Hina. (Ka-ha-pula).

No ke kaa ana o ka lanalana e
hoa ai ka iako a me ke ama; ka-
pa ia hauhiakaa. (H. B. Nalimu)

Hauhia, hahau ia (struck).
(James Iokepa)

Lanalana, hapai i ka pepelao
maluna a hoolana—hoopau ka
lohe ana a huli hou ma kekahi
wahi oia kekahi manao. Hauhia,
wili i ke kaula. Kaa ka lima i ke
kaula. (Luahiwa)

48. O Hoomau koi a ko waena.

Ke manao nei o Ka-ha-pula
o Hooma'u ko iako waena ka po-
lohi. O Hooma'u ka iako o ka u-

hane mana o keia apana. Moe o Kana ia Uli la maluna o ke kai Hiki he hoopili i kahi huna o ke kino.

O Hoomau -kol a ko waena. He iako mawaena i kekahi manawa. He pola lili maluna o ka iako waena, a ina he wahine maluna o ka waa hiki iaia ke noho ma ia pola e kaomi ai i ke ama i ka wa ikaika o ka makani. (Kupieha)

49. O Uaua ka aha lanalana.

Uaua ke kino o Kana i ka manawa e pii ai, o moku kona kino. (Ka-ha-pula).

Uaua, paakiki, oole'a. (Luahiwa).

50. O Hooipo-a-ke-kolu ka iako.

O ka iako hope ola ka iako i manao nui ia no ka palekana o ka waa. Pili i ke kumu o ka huakai, ola ke kii ana ia Hina. O Ha-ka-lani leo o ka ipo mua; o ke lili o Haupu ka lua; o ke kolu ola ka uhane mana o keia iako e hiki ai ia Hina ke hoopau i kona manao no Ka-pepee-kauila. (Ka-ha-pula)

Ua oi aku ka hoopaa ana o ka iako hope no ka palekana ke moku ka iako mua.

Hooipo, pi'o mawaena, a kela wahi kulu (iho malalo). Kapaia kela wahi pi'o mawaena hooipo. (Luahiwa).

51. O Luukia ka aha lanalana.

O ka hipuu i kapa ia o Pa'u-o-Luukia ua hana ia ma ka hui na o ke amia a me ka iako. Luu, luu ilalo, Kia, e like me ke kuhana o ka pu (aim for plunge). (Ka-ha-pula)

Luukia, he aliwahine, he ano ia alakai kekahi (kind of pilot-fish). (Kupieha)

O ke-aka-milo ka inoa o ke ama, a o na inoa ekolu o na iako hiki no ke hoopili i ka wahine i hui ekolu manawa me ke kane.

E holihoi ia ana o Hina i kana
kane mua. O Luukia, he wahine
i makemake nui ia o ke kane, a
o ka makemake ola ka aha e na-
kinaki mai nei ia Hina me ke 'iti
o Haupu. (manao a ka mea ka-
kau).

52. O Hapa i kukau-lani.

Hapai kukaulani. Kukaulani,
hapai i ke ama a me na wahi li-
ke ole e hapai mauka. (Lua-
hiwa).

E hoomau ia.

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 19, 5 September 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU

Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

Ua noi ia na manao o ka lehu-
lehu.

Hapai i kela waa mana ia Ka-
na a hiki i Haupū. (Ka-ha-pula)
53. O Uli ia ka wahine ua lana
ia e.

Ua pau ka waa i ka hana ia, a
na Uli e malama. Uli, god of
sorcery; Uli, fate. (Ka-ha-pula):

Lana, alana. (Kupīhea).

54. O Popo-alaea ka wahine
ua lana ia e.

Hiki ke hoopili Popo-alaea i
ka honua nei, nana i hooulu ka
laau-waa. E hoolana ia aku ana
o Hina; ke lana nei ola iluna o
Haupu i kau ia maluna o ke kua
o ka honu. (Ka-ha-pula).

Popo, pokaa i ke kaua. (Lūa-
hiwa).

O Popo-alaea kekahi aliwahine
ne no Hana, Maui, a i ole kokoke
ilaila, i pee iloko o kekahi ana.
Ua ike ia ke aka o ke kahili iloko
o ka wai, a ua pepehi ia ke ali-
wahine, Mahope mai paha kela
moololo. (mea kakau).

55. O Maile-lau-lili ka wahine
ua lana ia e.

Pili ka maile i ka hihila o ke
aloha, ka aala ame ka makema-
ke. Aloha ka wahine i kana ke-
iki. Ie, aliāli, hulali, uliuli a ho-
honu e like ia me ke kai; anu-
anu a ano hoopau eha; ola na

manao pili. Ua hinuhinu a ua nani a aala ka lau o ka malle. Ua u'i o Kana. (Ka-ha-pula).

Ua makaukau a palekana na waa no na Akua wahine. (Kupihēa).

Ua komo ia ka malle laulii o Ko'iahi ma Oahu, aia mauka o Kamaile iloko o na mele. (Iokepa).

56. O Hanee ia-kake ke kahuna kui la.

Kakekake, lewa i o i a ne'i. Hanee-ia kake, aole e hanee iho ana ka pe'a (ka la). He kahuna kupua e malama ina la. Kake, shuffle cards, donkey engine (moves freight up and down).

Hanee, helele'i.

~~Kake, hoonohohohi mele.~~ O ka poe hana mele he poe kake. (H. B. Nalimu).

Malia paha he olelo hoohehenehene keia e pili ana i ka hooko ole ia ana o na wanana a ke kahuna o Kapepeekaulla kekahi. (mea kakau).

57. O ke amo na o Kona la.

Amo, load, auamo. Na, kena mea. Moe o Kana io Uli la ma

Kona. (Ka-ha-pula).

Amo, e kau ka lima ma ka iako a me ke ama ame na muku (welau o na iako) a hapai. (Jas. Iokepa).

Ke amo; huki ka pe'a iluna he amo ia. O kona, ola ke poo o ka laau pe'a. Na; kahi mawaena o ka o o ka pe'a ua kapa la he na (middle part of the sprit).

Pe'a kipakipa (kipakipa, o-pa'ipa'i ma kela a me kela aoao, Hawaii, Kauai) jib. (Molokai, Lanai, Maui komohana (kepa-kepa, Maui hikina)).

Pe'a kepakepa, jib. (Oahu, Beckley). Kumu paepae, ka huiina o ka paepae a me ke kla.

Pe'a 'oe, topsail ('oe, hull mua, hull ke alo). Ku nakona, mainsail. Nakona, ola ka laau. O

luua inoa. (Luahiwa)

58. O kaikai ana o Kona la.

Ka'ika'i, hele o Kana (stretch-
ed) io Uli la ma Kona. (Ka-ha-
pula).

O kaikai, ino ke kai. (James
Iokepa).

O kaikai, rough sea (Kupiheā)

O kaikai, inolno, nui ka maka-
ni pa ma Kona. (Luahiwa).

Pili Kona, Hawaii, i ke kai
malino, ke kai maokioki (vari-
egated sea), a me ka malie. Ke
ku la o Haupū iloko o ka la'i me
ka manao ole e hiki mai ana ka
ino, ka okakai, ka piliika. (mea
kakau).

59. Ka hookumu ana o ka la.

E kaa ana na pe'a, a e hooma-
opopo mai ana ka la e holo aku
ai. (Ka-ha-pula).

Kahi e pa mau ai ka la. (Ku-
pihea).

60. Ka-noho ka ie iluna ae.

O ka Aumakua maluna ae oia
ka mea e hei ai na hoa paio.
(present entanglements) (Ka-
ha-pula).

Ka noho; kahi o ke poo o ke
o ua kapa la he noho. (Luahiwa)

O ka ie pe'a he ie moena la,
he lauhala keokeo i ulana la e
ka wahine a piha kanakolu, ka-
naha, a oi aku na ie. Alaila hu-
muhumu a loa ka pe'a. Humu
i ke kaula a paa mawaho o ka
pe'a. Ua puka ma kahi o ka a
(ka o?) a me ka paepae. O ka
puka aia maluna o kahi o ka
pe'a e huki ai iluna o ka pou.
He kaula ma ka lako o ka pe'a
(kumu o ka pou o ka pe'a). Ho-
okahi kapua'i a me ka hapa pa-
ha ka laula o ka ie. Hana ke ka-
la paepae malalo o ka laula pa-
pae o ka pe'a. O ia ke kaula e
kaohi ai ka pe'a a holo ka waa
imua. (Nalimu).

Ka ie iluna ae, oia ka ie o ka
pe'a malalo loa. Ka noho, ka
poho o ka pe'a, kahi a ka maka-
ni e noho ai. (Kupiheā).

61. Winiwini ka ie iluna ae.

Ua oi oi na nuku o na manu
kiai o Haupū. Ua wae ia na u-
hane nana e pale i ka pilikia
mai kela a me kela apana o ka
waa ae, a e lanakila maluna o
ka mana o ka aoao enemi. (Ka-
ha-pula).

Ua winiwini ka ie iluna loa e
pili ana i ka welau o ka o. (Ku-
pihea).

Winiwini, ola ke poo o ke kia.
(Luahiwa).

62. O Ka-uhi-ka-makani ka ie—
iluna—ae.

Noho, ola kahi i hui na kaula
hoopaa kia malalo pono o kahi
winiwini. Pili ka makani i ka
huhu a me ka pili. (Ka-ha-
pula).

Ka uhi, kahi e hoopaa ai o ke
kaula ma ka winiwini o ke kia.
(Luahiwa).

Kauhi, e pani i ka makani.
(Nalimu).

Ua hui ia ka iele a me ka lau-
hala iloko o ka pe'a.

AOLE I PAU

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 21, 19 September 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III

Kakauia mai e Theodore Kelsey.

63. O Ka—uhi-kalalea ka ie—
iluna—ae.

Ka uhi, kahi e hoopaa ai ke kaula ma ka winiwini o ke kia. Aohe mea hou ae maluna o ka uhi Kalalea, kahi e hookomo ai ke kaula ma na aoao elua, mamua a mahope o kalalea kela mau puka elua. Elua kalalea ma ka uhi. (Luahiwa).

Pili keia i ka mea akeakea maluna loa (topmost obstacle). He pilikia nui ke hana lepo ka manu kia i maluna o ke poo kapu o Niheu. Nui ka huhu iloko o na maka o Kana. (Kana's eyes were piercing). (Ka-ha-pula)

Maka kalalea, maka ewaewa, nana mai a huli aku. (Nalimu)

Ka-uhi kalalea, kahi oole'a o ka pe'a e pili ana ma ke kia kalalea, he ano ulana moena. (Kupihea),

Kalalea, angry. Kalalea ka maka. (James Iokepa).

O keia ie iluna ae o Kana paha ia me kona mau maka kalalea e hoomaka'u ana i ka enemi maluna o Haupu. Ua loihi a uaua ke kino o Kana e like la me ke ie. (mea kakau).

64. O Po'a ka ie i ka waha.

Waha o ka la, kahi i nakiikii ia ai i ke kia maluna.

Po'a, gauge out, belly of sail. Po'a, excavate as sand by the sea. (Ka-ha-pula)

Malalo o ka iako ua kapa ia
he po'a (poaeae, po'a). Po'a ka
ihu o ka waa malalo o ka manu.
(Luahiwa).

Po'a, kahi pi'o mawaena o ka
welau o ka o a me ke kia. Ua
pi'o ke pa nui i ka makani. He
kaula mai ka welau o ka o, a hi-
ki i ka mea hookele waa; ua ho-
kuu ia i ka makani nui. (Kupi-
hea).

Po'a, pili ana ma ka lako o ka
pe'a, oia kahi e pili ana me ke
kumu o ka pe'a.

Waha, kahi e puhi ai ka ma-
kani. O na ie o ka waha oia na
ie mai ke ki mai o ka paepae; a
o na ie maloko a hiki i ke kumu
(lako) o ka pe'a. Ua like ka
pe'a Kilipaki (Gilbert Ids) me
ko Hawaii nei pe'a. (Nalimu)

Ua hiki o Kana mawaena po-
no o Haupu, a po'a oia i kela wa-
hi. (mea kakau).

65. O Ni'ula ka welu i ka pu'aki.

Ua ulaula na pe'a a me na ka-
ula. (Ka-ha-pula)

Ni'ula, hoemi i ka pe'a. Welu
kahi o ka pe'a i hookuu ia ilalo.
Pu—a, fold up. (Kupihea).

Pu'aki, hoemi ke o, a koe ka
paepae. Pu'aki, aki.

Weluwelu ka pe'a i ka makani.
(Nalimu).

Ni'ula, kaula hawe. Ni. ke

kaula i hilo ia. E kii oe i kela
ni (kaula) (Olelo Kauai, me Ha-
waii kekahi). (Luahiwa).

Ua hoohalike ia paha ke kino
o Kana i ka pe'a i huki ia iluna
a hookuu ia ilalo. (mea kakau).

66. O Ka'ilewa-ula ka welu—ila-
lo—iho.

Moe o Kana io Uli la e hanai
ai, a moku o Niheu i kona wa-
wae. Aole nae emi ke ola o Ka-
na. Welu, pili i ka nawaliwali
o ke kino o Kana. Ula, pili i ka
lanakila ole. (Ka-ha-pula).

Ka'ilewa mai i ka pe'a. Pu—a

ka pe'a, hauhili mai ke kaula.
(Luahiwa).

Ka'i, hoemi i ka pe'a Lewa,
lawe i kahi o ke kia kahi ilalo o
ka pe'a. (Kupihea).

67. O Kaa-mea-ula, ka welu ila-
lo loa iho. Pili o Kana iluna a
iho ilalo, welu pili i ka nawali-
wali o Kana. Ula, pili i ka hoka.
(Ka-ha-pula).

Kaamea, halii i kekahi mea—
ka welu, ke eke. Penei:—

Kaamea, (halii) ke eke malalo
o ka waa, oia hoi waiho ilalo
(halii paha, ku iluna paha). Lu-
ahiwa).

68. O Ka-pu'ohu-ula ka welu
—ilalo—iho.

Pu'ohu, kahi maluna loa. Ua
komo paha o Hina iloko o ka ha-
le pe'a. (Ka-ha-pula).

Ka-pu-ahuula paha, he ano
ulana no ka ahua. (Kupihea).

Pu'o, oia malalo o ke kua o ka
waa; ua kapa ia ia he kuamoo.
Pu'ohu, he pe'a i wili ia a pau
loa. Pe'a ula, pe'a pala-moa
(pokole ka 'a' mua opala, loihi
ka 'a' hope), pe'a kuamu (loihi
ka 'a'). He kuamu ke kapa a
kahuna. Pili pala-moa i na mea
ula a pau.

Hu ula, ku ka puu o ke kapa
pe'a, aole welu i koe. (Luahiwa)

69. O Anuenue-ula ka welu—ila-
lo—iho.

O ke anuenue oia ke alahale
a ke Akua. Pili ka ula i ka hoka
a me ka lanakila ole. (Ka-ha-
pula).

O ka hae paha ia; he hae ka-
pa pa'upa'u ulaula. Aha ano
pe'a i ka wa kahiko, he pe'a mo-
ena lauhala, he pe'a laumala
(ua ulana ia ka lau hulu koe ka
iwi), he pe'a kapa pa'upa'u, a he
pe'a lau niu. (Luahiwa).

Ua waihoooluu ia ka mahele
lalo o ka pe'a i ka hili kukui e
pilikia ole ai i ke komo ana iloko
o ke kai. Ua pi'o ka lihi lalo o

ka pe'a. Ua kuli ia ka in kukui
i ka wai a ua hookomo ia kahi
lalo o ka pe'a no hookahi, elua
paha la. He waihoooluu poni ko
ka ili ohi'a. (Kupiheā)

70. O Hoopi'o ka upa'i a ka la i-
waena.

Aole lanakila o Kana no ka
ikaika o ke kaua ana.

Moe oia io Uli la ma Kona.
(Ka-ha-pula).

Hoopio, hoopau ka 'a' ana o ke
ili. Upa'i, opa'ipa'i. (James
Iokepa).

Hoopi'o, kekahi ano ulana pe'a.
Upa'i kahi o ka pe'a i pa ikaika
ia e ka makani. (Kupiheā).

Upa'i, oia ka hooiuli ana o ka
pe'a i ka makani. (Nalimu).

Upa'i wale no, aole loa i ka
makani maikai.

Hoopi'o, pili i ka laau o mawa-
ena o ka pe'a. (Luahiwa).

AOLE I PAU

O ke aloha oiaio, kiai ia i ka
naau i ole e anunu.

Loa mai ka hauoli oiaio mai-
loko mai o ka hana.

Aole lepo e ae nana e hoo-
haukae ia kakou o na lepo wale
no a kakou e hooiuli ai.

71. O Alualu ke kaula ihu.

Ua hookuu ia ke kino kaula o
Kana ilalo a hiki i kona hanai
ia ana e Uli. (Ka-ha-pula)

Kaula ihu, ke kaula mai ka
ihu o ka waa a hiki iluna o ke
kia. (fore-stay) (James Iokepa).

I ka manawa i poho ai ka pe'a
hio ke kia imua, a alu'alu iho la
ke kaula ihu. (Kupiheā).

72. O Kanaha kaula pau.

Kuupau o Kana i kona ikaika
e naha i ka puu o Haupu. (Kana
uses all resouces to defy the
fortress) (Ka-ha-pula).

Kaula pau, ka hope o na kaula
e paa ai i ke kia. Pupu o ke ka-

ula, kahi i nakiikii ia ai elua kaula pau ma ke kia. Naha, onaha (kalele ka 'a' mua), aole e ku pololei ana; ano like me ka wawae kekee. (James Iokepa).

Oe kanaha mai ke kaula (hiki mai, belay). To belay make a series of loops by laying the end alternately up and down along the standing part, grasping the loops in the middle take a turn to the left, passing about the hump. Retract the thumb reeve the end through the bight. Take a few turns about the mast in the other direction. Then form a loop by a turn around the mast in the opposite direction. Lastly, loop the end through this bight bow-knot style. (Luahiwa)

73. O Huki kaula-waha.

Hiki ke lawe aku ia Hina. (Ka-ha-pula).

Kaula waha, oia ke kaula pahee (kano ka 'a')—elua ona inoa—e kaohi ai ka paepae o ka waa. (Nalimu).

Ua hoopli ia ka huaolelo 'waha' i ka wahine i kekahi manawa.

Kaula waha, ke kaula e holo ana mai ka welau o ka o a hiki i ka mea hookele waa (steersman). (Kupihua).

Kaula waha, kaula mamua o ka ihu. (Luahiwa).

Kaula waha, kaula ihu. (Iokepa).

74. Holo ka waa i ka moana.

Ua kii ia o Hina i ke kokua mana o na "fairies" (Ka-ha-pula).

75. O Niheu-kalohe i ka ihili.

I ka wa i hiki aku ai ka waa i ka aina oki o Niheu i ke wawae o Kana. (Ka-ha-pula).

Kalohe, kalohe. (Iokepa).

Ni, kaula heu, huluhulu. Niheu, kaula huluhulu. (Luahiwa).

Aole i loki ia ka wawae a moku

(George P. K. Kalama).

76. Ka papaki i ko noho ana.

Noho papa-ki, noho maluna o ka noho a hoonee na wawae i hope, a i ole noho maluna o kekahi wawae a hoonee kekahi imua. (Luahiwa).

Ka papaki i ka noho ana, oia ka noho ana maloko o ke kua iako hope. Malaila o Niheu ka-lohe i noho ai. (Maanei e hoomaka ai ke kokua nui o Mr. P. K. Kapaneokalani, ka leea o Waialeale, Waipahu, Oahu).

✓ Noho papaki o Hina iloko o ka oluolu. Hali'a nae oia no Kana ma. (Ka-ha-pula).

77. O Kuai-eloelo kona malokai.

(Kupihua).

Kuai-eloelo, oia ka malo e hawai aku ana i ka mana e laukila ai. E pulu ia ana ka malo i ka hou a me ke kai no ka ikaika o ke kua ana. O ke pa'i-ua ka malo ma ka aina. (Ka-ha-pula).

Ua oi aku ka ke kanaka me ka noonoo i hana ai no ka honua nei mamua o ka ke kanaka me ka pu i hana ai.

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 22, 26 September 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU

Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

Kuai-eloelo. Kuai (kaieie ma-
luna o na mamala o'elo elua, a-
naanai. Eloelo, ano poeleele;
hoomaka ka la e napoo i ka ili
kai a poeleele lillii; kapa ia he
eloelo, molehulehu. Aole paha
pili i ka pulu elo, kawa—u, ma'u.
(Luahiwa).

O ke ano o kela malo he kapa
pa'upa'u i kapala ia. (Kapano).

He malo wauke. (pa'upa'u)
(Naillmu).

Pulu elo (eloelo) i ka ua a me
ke kai. E hookomo ka malo ilo-
ko o ka wai e hoopau ai i ka pa-
akai.

Kuai, ka anai ana o ka malo
maluna o ka nohona. (Iokepa).

Kuai—eloelo (aole eloelo pa-
ha). Eloelo, ua oi aku ka pulu
mamua o ka eloelo. (Kupihea).

78. O Oolapaku kana hoe.

Hikiwawe ka holo ana o ka
waa. Anapanapa ka hoe. Aia
ka mana o kela hoe me Kana e
kokua ai iala i ka manawa kaua.
Hiki o Kana ke holo imua o na
mea a pau no kela mana. (Ka-
ha-pula).

Ke hue kona mapuna hoe ilu-
na, ku ka punakea i uka o ka
aina, haki kaikoo aku la ka nalu

i ka pa—ala. (Kapano).

O Olapa-ku (Kupihea).

Olapa, e like me ka lapa ana

O ka uwha.
Olapa-ku, olapa mau ka la
maluna o ka hoe. (Iokepa)

Olapa-aku-la, oia ka inoa o
ka hoe a Kawaihoa, he koa no
Kaumualii. I ka manawa i hou
ai kana hoe a olepe (olepe, ola-
pa) ae la, puehu lili ke kai ma
o a maanei. When the paddle
was twisted outward the sea
flew up. (Luahiwa).

79. O Le'ale'a la'i iwaena.

O ka uhane mana i noho ia
mawaena o ka pola, e lanakila
ana oia maluna o ke kane i no-
ho pu me Hina iloko o ka la'i
ma Haupu. (Ka-ha-pula).

Nanea ka noho ana mawaena
o na waa. (Luahiwa).

O kela ka lua o na hoewaa.
Hoomaopopo la kona wahi. (Ka-
pano).

He wahi e hoola'i ai; he inoa
hoe. (Nalimu).

Ina ua akamai ka mea hooke-
le waa aole nui loa o ka hana a
na hoewaa mawaena. Nolaila
ka inoa o ka hoe. (Kupiheia).

Lealea, very happy. (Iokepa).

80. O Ke-pani kona noho ana.

E pani ana oia i kahi waena.
E lanakila ana kekahi maluna
o kekahi. (Ka-ha-pula).

Oia ka noho ana mawaena o
ke kua-lako hope a me mua.
(Kapano).

Pili na kuli elua ua kapa ia he
pani. Pani oe i ke kuli. (Lua-
hiwa).

Pani puka, door. (Iokepa).

Pili ke pani i ke kanaka e hiki
ai ke pani i ka hakahaka o ke
kanaka maluna ona. (Kupiheia).

81. O Kihei-pua ka malo-kai.

Kihei, mea uhi. Pua, he pua
pana kekahi, he mamo kekahi.
He mea ano kupua keia malo, a
he mea e hooi ai i na mana
like ole. (Ka-ha-pula).

He ili mamaki i kuku ia a ka-
pala ia. E like me ka pua kona
ano. (Kapano).

Kihei-pua, he kana ehu. O

na pua o kekahi kapa oia na kihi eha. Malo-kai, he mea hume i ke ope moena, ope kapa, a kaka kekahi. (Luahiwa).

No ka wahine paha keia kiheipua. (Kupihea).

82. O Laolapa kana hoe.

Lapa, ano like me ke keiki lapa; hana mau keia hoe. (Ka-hapula).

Hoomaka e hoe a pii ke kai iluna he olaolapa ia.

Olaolapa, flashing all the time while paddling, anapa mau. (James A. Iokepa)

Olaolapa, hoe awiwi, huli ka hoe iloko o ke kai, a hemo ae me ka pii ole o ke kai. (Kupihea).

Olaolapa ka hoe, e huli huli mau ana kana hoe-hulali. (Kapano).

Olapa, huli ka hoe, oia ka olapa ana, ke kope ana i ke kai i ka wa e hoe ai, oia ka olapa. (Nalimu).

83. O Nini-ole i kai ko nui.

Nini-ole, makau ole a molowa ole. Lili, a makau ole o Kana i ke lili o Haupu. Pii ka huhu o ke lili o Haupu me he kai nui ala. (Ka-hapula).

Aohe nui o ke kai i ka wa e ko ai (huki ai) ka hoe. Nini kai, kahe ke kai i ka wa e hoe ai. Ko nui, hoe ana. Aohe kai nui i kela wa. (Nalimu).

Hoomau ka holo ana me ka manao ole i ke kai nui. Ko-ua hoopokole ia 'koo'. Pii i ke kope ana o ka hoe. (Kupihea).

Nini au ole, aole e huli ana ka ihu o ka waa ma kela a me ke-aoao no ka huki ana o ka hoe.

O Nini ka hoe, hoopii i ka hoe
iluna a hulihuli ae i hoailona ne
ka pilikia. Alaila au na kanaka
mai ka aina aku e kokua ai. (Io-
kepa)

Akolu hoe waa. Maopopo ko
lakou wahi maluna o ka waa.
(Kapano).

Nini, nini au, niniu, he wili,
he wiliwili.

Nini'ula, molowa. Nini ula
(molowa) oe. (Luahiwa).

84. O Ka-au-ia kona noho ana.

Ka-au-ia, oia ka au ana o ke
poo, look here and there, be on
guard. (Ka-ha-pula)

O ka noho ana keia mamua,
o ke kua-iako mua. (Kapano).

Au, hele, oia kekahi manao.
(Luahiwa).

Ka aui-ia, nana ma o, maanei,
mamua, mahope. (Iohepa).

Auia, aui imua a ihope, huli
imua, huli ihope. (Nalimu)

Ka-au-ia, ka noho ana o ka
mea e au ana ke poo a me ke
kino oia kona kiai ana ma ka
ihu o ka waa. (Kupihea).

85. Waialea kona malo.

Me he malo ala na mea pale
kaua o Haupū; ua ki'ei ia i ka
mana. Ale'a, pili i ka waha nui
o ka waa. O Hina ka waa a o
ka ale'a kona "hale paahao."
(Ka-ha-pula).

Wai ale'a, ua waihoooluu hapa
ia ka malo (partly dyed). (Ku-
pihea).

Wai-a-le'a (Nalimu).

Wai-alea, ua-ale ia ka wai e
kona malo. (Iohepa).

Wai-ale'a, he puhaka. Pehea
la kau wai-ale'a (cavity all a-
round the body between trunk
and legs)?

Ale'a, ale'o, wahi kiekie malu-
na (garret). (Luahiwa).

Aole i pau

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 24, 10 October 1929 — HE MELE PULE [Illegible] NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER. MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU

Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III

Kakauia mai e Theodore Kelsey.

91. O Niu-o-wai-hiki maloko.

He kanaka (niu) maloko o
Haupu e pio ia ana e kekahi me-
a e hiki mai ana maluna o ka
wai kai. (Ka-ha-pula).

Ua like me ke kulana o ke ku-
mu niu kela hoe waa maloko.
(Kapano).

Ke kua-lako ia. (Nalimu).

Niu-owa-iki (aole owa hiki
paha), he hoe ano like me ka
niu i owa ia. Aole oi malalo. Ua
laula malalo a emi ka nui malu-
na. O niu, wiled. (Kupihua).

Niu, ola kahi haiki maloko o
ka ihu o ka waa, mamua a ma-
hope. Ua kapala ka oihu e
kekahi poe o ka niu ka pololei.
(Luahiwa).

92. Nina-kapukapu mawaho.

O kahi haiki kela i komo ole
ai kekahi mea. Hiki ke lanakila
maluna o kekahi huna a kahi
kapu o Haupu. (Ka-ha-pula).

Kapukapu, pili i kahi ihu
loa. (Luahiwa).

Nina, molowa. (James Iokepa)

He hoe waa. Hanina, kilakila,
he maikai. (Kapano).

93. O Koolua mahana kea.

He wahi mahana o Haupu. Pi-
li paha o kea i ka loihi o ka ma-
nawa i auhee ole ai i Haupu, ina
ke'a, alaila pili i ka mea ake'a-
ke'a (bar, obstruct). (Ka-ha-pu-
la).

Koolua, nohō koolua. Mahakea, he aina i mahi oleia pano).

Koolua, companion, ola kou hoe. (Kupihea).

Mahanakea, kekahi papa ali (Iokepa).

Koolua, hoaloha. Mahana, wela. Hanake'a, kaupale. (Luahiwa).

94. O Hoolaula ka hookele.

Laula kahi o ka luku ana; myriad agencies. (Ka-ha-pula).

Hoolaula, hoakea. Hookele, alakai. (Luahiwa).

No ka mea hookele waa ka hoe nui loa. (Kupihea).

Ua akea (laua) ka ike a palena ole ka makaukau o ka hookele waa nui. (Kapano)

95. Ka-papaku kona nohoana.

The foundation of the attackers is assured; the foundation of Haupu is doomed. Ikaika ka papaku o Kana; e pau ana ka papaku o Haupu. Koolau, pili i ka huhu. Kani, ka lilo ana o ka huhu i mea e make ai. (Ka-ha-pula).

Papaku, hohonu malalo loa. This man's seat is close to the bottom of the canoe because of its curvature at the end. (Luahiwa).

No ka hookele waa keia nohoana. Papaku, he wahi paa, he honua paa. (Kapano).

Maluna o ka pepelao o ka waa kau ka nohoana a noho ke kanaka nana e ku ka hoe (hookele o ka waa) mahope o ke kua-iako. (Nalimu).

Papaku, main, solid, wellfitted, as the seat of the steersman. Big war-canoes were so deep that some men might stand to paddle. Two or three persons might sit in one seat. Sometimes the bowman stood up. No ka hohonu o na waa kaua ku kekahi o na hoe waa i kekahi manawa; o ke kanaka ma

ka ihu o ka waa kekahi. Noho
elua a i ole ekolu kanaka malu-
na o hookahi nohoana. (Kupl-
hea).

(Iokepa).

AOLE I PAU

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU

**Buke IV A FORNANDER,
MAHELE III**

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

Ke lei mai la Ka-ula i ke kai e,
Ka malamalama o Niihau ua
malle. (na Hiiaka).

Akahi, o ka moana i lilo mai
la. (Kapano).

Ale i, ale winiwini (pointed
waves). (Kupihea).

102. O ka ale moe—o ka moana.

Ale moe, ale loihi (extending
wave). Hiki ke hoopili i na A-
kua nui o Haupū. Pili o Kana
(ale i) a moe ma Haupū (ale
moe). Kana rises suddenly and
extends his body across Haupū.
Kana extended himself to Kona
to be fed by Uli (moe). The
wave (ale) is born of the sea
(moana) (Hina). (Ka-ha-pula).

Ale moe, extending wave.
(Kupihea).

Ua moe na ale, ua malle. (Io-
kepa).

Ale moe, noho malle ke kai,
aohe makanī, aohe ale. (Nalimu)

O ka moana i lilo mai la. (Ka-
pano).

103. O ke—au miki o ka moana.

O ka ale nunui keia e emi ana
iwaho a ike ia ke Kohola; alaila
hol a pili maluna o ka aina. Pe-
la no o Kana; moe ola ma Kona,
alaila pili maluna o Haupū. (Ka-
ha-pula) .

Au miki, kai mimiki, kai pili
mai a emi. Kai lawe, he au ika-
ika malalo o ka ili kai. (Lua-
hiwa).

Ko ke au i Molokai. (Iokepa).

Au miki, tidal wave. (Kupi)

Au miki, au huki wave. (Kupl-hea).

O ke au miki ola ke au nana e huki. (Kapano).

Au miki, au huki iluna a i ole ilalo, au lewa, au lawe; au ko; aole hiki i ka waa ke holo; paa ka waa. (Nalimu).

104. I ke au ka o ka moana.

Aia a pau ka ai ana a Kana ma Kona, hoi ola a pii maluna o Haupū me he kai mimiki ala.

Au ka, current that stretches for a long distance (he au lohi).

Ka, wawae luna. Malama i na ka (take care of your legs).

Ka, kick ahead or to the side (peku imua a ma ka aoao).

Au, handle. The foot is the handle of the leg. Ka, ka i ka mauu ma ke ala. Ua oki ia (aole oki ia a moku) ka wawae o Kana. (Ka-ha-pula).

Ke au miki, au hikiwawe (swift current). Ke au ka, au ko iwaho (dragging current). (Iokepa).

Au ka, out-going deep water current. (He au e huki ana iwaho ma ke kai hohonu). (Kupl-hea).

Kupueu o ka moana i lilo mai la. (Kapano).

Au ka, au ko, au ka, au miki, au lawe. (Nalimu).

Au ka, aulana wale no kela kai, lana wale no; niniu wale no a pau. Niniu ke au ma kahi ho-okahi, maluna a malalo; he kai e hoopilikia ai i ka waa i kekahi manawa. (Luahiwa, no Kauai).

Pili paha 'miki' i ka mikiol o Kana, a me ka ia Niheu i oki i ka wawae o Kana. (mea kakau).

105. Aukai hooukana—e.

Aukai, hoomaka i ka huakai. Kana came back from Kona with full strength and his "sea

legs" to get Hina, the freight he came for. (Ka-ha-pula).

Au kai, hele ka waa a i ole ke

kanaka loko o ke kai.

Hooukana, hoouka ana, hoo-
uka ukana ana. (Luahlwa).

Au kai, au loko o ke kai. Ho-
oukana, make freight of. (Io-
kepa).

Hooukana, kaohi ka waa i ke
~~au: Ilo ke au i ukana e hoopupu~~
ana (kaohi ana) i ka waa. (Na-
limu).

Au kai, au o ka moana. Ho-
oukana, po'i maluna o ka waa.

O kela ka mea nana e hookau
i ka ale i ukana no loko. (Ka-
pano).

106. Ihu a ka moo a kaili.

Pii o Kana e like la me ka Ihu
o ka moo (snake) e pii malu ana
e kaili ai i ka mea i makemake
ia.

Moo, keiki paha, moopuna pa-
ha, kekahi pulapula o ka ohana.
Pili o Kana i ka papa o na Ili
lanakila; he moo a Kaili ola; he
kupua ola; he mamo ola na na
Akua a me na Akua wahine.
Like a dragon he snatched his
victims. (Ka-ha-pula).

O ka Ihu o ka waa o na moo-
puna e hiki aku ai i kahi e kaili
mai ai i ka makuahine. (Ka-
pano).

Ihu o ka moo (moo, gunnel of
canoe), hoomaka ka waa e holo
ma ka Ili kai. (turns toward the
open sea). (Kunihia).

Kane i ka , true husband
(Rev. Kamau, Nalimu).

Ihu, hele imua, aole maka'u,
aole kanalua. Ihu, direction in
which the nose of a vessel is
pointed. Na Ihu e holo ai ka
moku, nana ma ke pa—nana.

Moo maloko o ka wai (moo uli,
moo eleele lili). Moo kaula
(kauo ka 'a'; kaula, makaula),
halenalea kona Ili; he moo i
malama loa ia; kani kona leo no
ka hiki ana mai o kekahi mea o
kela ame kela ano; kiai loko o
ka hale.

Moo puhi, ano like ka Ili me
ka puhi makaula-loa (kauo ka

ka pua i kanau-ia (aao ka
lua o na 'a'), he puhi ulaula, ki-
kokiko eleele o ka ili; hele ke
kikokiko ma ka loihi o ke kino.

Moo a ka ili, inu i ka wai awa-
awa, aole maka'u, aole kanalua.
Moo, he lalani kuaa loihi (puhi,
short line of men, like a squad;
moo, rank). Moo, mea wiwo ole,
kanalua ole. O na mea a pau
loa e pili ia oe, no ka ili kela.
Kane i ka ili, kau kane ponoi.
(Luahiwa).

107. E Niheu ke koa —e!

Niheu ka wiwo ole. (Ka-ha-
pula).

He pukaua nui o Niheu. (Lu-
ahiwa).

108. O Wawaka—i—lani ka laau.

O Wawa—i-ka-lani ka laau.
Kamaillo ka poe maluna o Hau-
pu (lani) no ka mana o ka newa
o Niheu e pepehi ana ia lakou.
Laau, mea lapaau (remedy).
(Ka-ha-pula).

O Wawahi-lani ka inoa wel-
well o ka laau kua. (Kapano).

Aole i pau

Ke Alakai o Hawaii, Volume II, Number 27, 31 October 1929 — HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III [ARTICLE]

HE MELE PULE NO NA WAA A KANA NO KA MOOLELO O KANA AME NIHEU Buke IV A FORNANDER, MAHELE III

Kakaula mai e Theodore Kelsey.

Wawa—i-ka-lani, hui na aoao elua; hou aku hou mai, hopu aku, hopu mai (wawa). Wawa, lohe na mea a pau, kekahi.

Wawaka, hahahaha, naha. (Nalimu).

Wawaka, ano like me ka niho o ka pahole, ka mano, ka lio (jagged, saw-toothed). Wawa-ka—i-ka-lani, spear. (Iohepa). 109. O Kana ke koa nui.

No ka nui o kona kino a me kona mau kino lau a me kona ikaika kupalanaha, pela i kapa ia ai oia he koa nui. (Kapano).

Kana (ka ana), dipping out (ka ana i ka lili o ka waa), striking back and forth (ka ana, hili ana). (Kupileha).

Kana (mai ka huaolelo 'kana-na' mai) (hoopokole ke kani ana o ka 'a' mua), ikaika, maka'u ole. (Luahiwa).

110. O Puhalakau ka laau.

O na aa maluna (aerial roots) o ka puhala ua hana ia i newa. O kela newa he mea mana a mea pepehi ia. He mea kokala ka lauhala. Kana was an aerial al war-club. Kaukau (kau) kamailio aku i ka uhane o ka mea i hala. The power of all the deities of Kana's body-guard and of his canoe, who could aid, was brought together in the war-club. (Ka-ha-pula).

Ua hana ia kekahi mau ihe i ka puhala. (Iohepa).

Halahalakau, conspiring, complaining. (Kuplhea).

Puhalakau, hopu i ke kanaka, a haki i ka iwi a make, a kau iluna o ka lele o ka helau (ina waiho wale no aole puhalakau). Puhalakau ke koa ikaika i ke kanaka. (Luahiwa).

Puhalakau, kau kekahi laau maluna o kekahi, ulu aku kekahi laau maluna o kekahi, hihia aku a huikau, ola ka puhalakau, halahalakau. (Nalimu).

111. O Opuaanalu kai hee.

O pua (opu ia), ola ke ao ua o Kona. Kana comes up suddenly (opu) like an opua cloud. Like a destroying wave that strikes and recedes, is Kana. There is sudden defeat and no flight. (Ka-ha-pula).

O ka ohua liko ola ka puua mai loko mai o ka nalu. Oia kekahi o ko laua mau koa maloko o ke kai e hee ai ka puu o Hau-pu. (Kapano).

(O ka ohua o ka manini ola kekahi o na kino lau o Kama-puaa (mea kakau).

O pu ka nalu, hoomaka ka nalu e pii, a mahope illo i nalu loihl kupono no ka hee nalu. (Io-kepa).

Pu'a-nalu, he kai hee, he wahi e hee ai ka nalu. Kahi e hui ai ka nalu a po'i, ola ka pu'a nalu.

Pu'o ka ale ma kahi hookahi. (Nalimu).

O pua o nalu, nalu ola na aoao elua o ke kaua. Kai hee, emi hope, holo. Pili opua-a-nalu i ka manawa hanau. Hemo ka wai opua o ka wahine a alaila hemo mai ke kamaiki. O ka inaina he wai mai ke kamaiki mai. (Luahiwa).

Nalu, the coming of thoughts into the mind like waves; a flow of water from the water near the time of birth; fluid that stops the nostrils of a new-born child, and which is sucked out. (mea kakau).

O pua nalu, he mau nalu nuni kokoke i ka aina. Kai hee, emi ke kai, ola ka manawa e homaka ai e holo maluna o ka waa. Kai nui, floc-tide. (Kuplhea).

NA WAA O KANA

112. O Niuli ka nui—e.

Pili 'uli' i ka make; pili 'niu' i ke kanaka; pili 'niu uli' i na kanaka make. Ua pau ka mana o Haupu.

Niuli (tight shark), he i'a hi-kiwawe o ka au ana, a ikalka. Elua maka a he ihu ko ka iwi niu. (Ka-ha-pula).

A ka maka o ka Niuli i ka po. (mea kakau).

Kai uli, kai Hpellepo, deep sea. (Iokepa).

O ka lau o ka loulu ola ka niu maluna o ka waa i mea uhi. (Kapano).

Niuli, nalu nui mamao mai ka aina aku. (Kuplhea).

Niuli, he kai eleele, ola ka nui o ka pu'o. Ni, niote, ninau. He-aha kau e niote (ninau) ana? (Nallimu).

113. O Moo-puu ke kahuna.

Puu, hump, hill. Moe puu, e hahai i ke lili iloko o ka make; e haawi aku ke ola no kekahi kumu nui. Ma Iapana ua pepehi kekahi laia iho i mea e hahai aku ai i kona Mikado i hala aku la.

Ma Inia ua pepehi ka wahine kane-make.

Make pu ka poe maluna o Haupu me ko lakou ahi. Nui na puu o ka poe make.

Moo, pili i ka moo-ku-au-hau kekahi. (Ka-ha-pula).

Moo, pili i ke keiki; pili pu i ka makuhine naha. (mea ka-

I ka manawa he paha. (Ikea-
kau).

I kekahi manawa ua kapa la
ka moopuna he moopuna. (Ioke-
pa).

Make pu. (Luahiwa).

114. O Hulahula ka aha.

Hulahula ka maka (eyes
twitch), he hoallona la no ka
uwe ame ka make. E make ana
ka aha o ka poe maluna o Hau-
pu. Hauoli na Akua i ka lana-
kila o Kana, a hulahula ka aha.

Hulahula, oia paha ke kaula
e hoopaa ana ka waa i Haupu.
(Ka-ha-pula).

Hulahula ka aha, uwe ma ke
ano oli, he kaukau, helu na wa-
hi a pau. (Luahiwa).

Aha, aha nlu. Hulahula, e
haa ana iluna, ilalo, iluna, ilalo,
e like la me na nalu. Hulahula,
dancing up and down as the
waves. It is seldom calm on the
deep ocean. (Iokepa).

O hulahula ka maka, shifting
eyes. (Kupihea).

Hulahula, he pule aha, a ua
komo ka inoa o Kanaloa maloko.
O Kanaloa oia ke Akua o ka hee.
Ua hoola la na mea ma'i i ka
hee (hooauhee i ka ma'i) (mea
kakau).

Ma Oahu nei makemake na
Akua i ka hee. Ma na moku e
ae ua makemake la ka hee pali
e na Akua. (Kupihea).

E hele ai mawaho o ke kukaa
louu, oia ke kaula e wili ai a
paa. (Kapano).

Hulahula, hula, ua like pu
(Nalimu).

115. O Kanaloa ke kua.

He make ma ke kua (death in
rear). (Ka-ha-pula).

Pili paha la Kana kekahi.
(mea kakau).

He Akua mana. (Kapano).

116. Hee ka puu o Haupu.

Pau i ka make ka poe maluna
o Haupu. (Ka-ha-pula).

Ua pio. (Luahiwa).

E hoomaemae oe i na puka
ainani o kou naau, e malaeiae
auanei kou alahelo.

O ka mea e hiki ke kaomi iho
i ke sekona o ka inaina oia ke
hoopakele i ka la o ke kaumaha.

O ka mea hiki ke alakai i ke
ala ololi hiki no laia ke alakai
a' puka aku mao o la ala ololi.